

Equalities and human rights: the agenda in Wales

Trevor Phillips

Chair, Equalities and Human Rights Commission

Equality and
Human Rights
Commission

Sixth Bevan Foundation Annual Lecture
23rd October 2007

Published in Wales by:

The Bevan Foundation
Aneurin Bevan House
40 Castle Street
Tredegar
Blaenau Gwent
NP22 3DQ

Tel / fax 01495 725214

Email: info@bevanfoundation.org

Web: www.bevanfoundation.org

ISBN: 978-1-904767-28-2

© 2007

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recorded or otherwise, without prior express permission of the Bevan Foundation.

Further copies are available priced £3.50 (£2.50 for members of the Bevan Foundation) plus £1.50 postage and packing.

Equalities and human rights: the agenda in Wales

Trevor Phillips

Chair, Equalities and Human Rights Commission

Equality and
Human Rights
Commission

Comisiwn
Cydraddoldeb a
Hawliau Dynol

The Bevan Foundation gratefully acknowledges the contribution of the Equalities and Human Rights Commission towards the costs of publishing the Annual Lecture.

Sixth Bevan Foundation Annual Lecture
23rd October 2007

Equalities and human rights: the agenda in Wales

Thank you.

It is a pleasure to be here this evening. It's a great honour to be asked to deliver this lecture, given that, in spite of my impeccably Welsh names, I am from another country. But it is of course impossibly daunting.

Aneurin Bevan was a man brimming with talents - an intellectual, a skilled administrator and probably the most brilliant public speaker of his time. And they say he could sing. So let me start by surrendering - I can't get close on any of these counts. But perhaps fate and Parliament have given me the chance to walk a few miles in Nye Bevan's shadow, by creating the Equality and Human Rights Commission, and allowing me to be part of its inception.

Bevan's great creation, the National Health Service, was, and remains, the most essential expression of this country's commitment to equality. The NHS was the vanguard of the post-war Labour government's attack on Beveridge's five great giants: illness, ignorance, disease, squalor and want.

Perhaps if we set our sights high enough, the new Commission will one day become an institution remembered as the spearhead of this generation's assault on some of our contemporary giants : inequality, discrimination, disadvantage and social division. We have a great role model for our ambition.

Our underlying political motivations of course don't have to be the same to support these aims. Bevan himself was an unashamed class warrior, and so were those around him.

I've been called many things, but I don't suppose that anyone would seriously put the words Trevor Phillips and class warrior in the same sentence. Maybe I could just about aspire to the term equality warrior.

But we make no bones about it. Bevan's broad aim was the same as the that of the new Equality and Human Rights Commission: to challenge the iron law that had ruled his generation and many before it - that an infant's start in life would be conditioned by what his or her parents were; that children's achievements and talents should be constrained by the

circumstances of the households in which they grew up; and that young men and women should have no larger ambition or opportunity than that afforded to their parents.

In short, our new Commission shares Aneurin Bevan's most profound ambition: that no accident of birth should determine the destiny of any human being.

This basic principle has always stood above and beyond everyday politics. And that is why its expressions, amongst them the NHS, have always survived the most extreme partisanship. Tonight I want to make the case that in our modern, diverse society, the institutions of our society dedicated to equality should similarly transcend party division.

The new Commission opened for business 23 days ago to address that basic principle. The Equality and Human Rights Commission can already claim unique status.

- We are Great Britain's first national body tasked with promoting the values of the Human Rights Act.
- And we are the first full spectrum equalities and human rights organisation of our kind and size in the world.
- For the first time, not only disability, gender and race, but also age, faith and sexual orientation have in us a statutory home in Britain.

This last point - the range of our concerns - is perhaps the thing that marks us out from any similar body that might have been imagined sixty years ago. Just as then, the world that we enter is a world of flux. Bevan faced momentous changes - reconstruction after the War; the start of the cold war; the challenge of re-building a nation that freed the world of fascism but was left on its knees.

But this evening I want to argue that we face a new set of equally momentous changes. And top amongst them is the challenge of delivering equality and fairness for all across a series of dimensions, some of which we didn't even have names for sixty years ago.

Back in post-war Britain, the workforce comprised largely men in manufacturing or primary industries. Today we are heading for a majority female workforce dominated by the service sector.

In 1947, the principal foreign policy issues were largely about the decline of empire; today we face fundamental changes in economic life which we summarise in the word globalisation.

And back then even progressives, if they thought of racial discrimination at all, regarded it as something that happened in the colonies. Popular feminism was decades away. Disabled people were to be, at best, patronised and pitied.

Today there are more recognised drivers of inequality, and more complex relations between the dimensions of inequality, than were confronted in Bevan's day. We live in an era of unparalleled social and cultural diversity. This is truly an age of difference. There is a bewildering array of emerging issues all of which challenge our historically limited idea of what affects our life-chances relative to those of others.

Even a cursory look at the events of the past couple of weeks illustrates this.

At the start of last week, the mother of a teenager with cerebral palsy went to the Court of Appeal to request that her daughter be given a hysterectomy to avoid the trauma of womanhood; in the middle of the week, the newspapers were full of a highbrow literary spat over one author's attitudes to race and to Muslims; at the end of it a world-famous scientist appeared to claim that black people are intellectually inferior.

This weekend the outgoing leader of the National Black Police Association was criticised after he called for the police to stop and search more young black people to tackle rising gun crime; yesterday we learned that Scotland plans to axe prescription charges while patients in England have to pay for vital medication. And to top it all, JK Rowling revealed that Dumbledore is gay.

These stories, disparate as they are, have one crucial factor in common: they raise hard questions about the balance between equality and equal treatment on the one hand; and the recognition of human difference on the other. In a world where more of us meet more people who are very different to ourselves, issues like these test the boundaries of our commitment to equality and human rights for people who do not share our gender, race, sexual orientation or physical attributes.

What is new perhaps is that none of the protagonists in these disputes will hide away and accept that the price of being different is invisibility and impotence. Everyone wants to have their special kind of humanity acknowledged, and to have their difference respected. Just as Nye Bevan insisted that his class should not make him the inferior of people who had enjoyed a more fortunate start in life, we live in an age in which difference cannot be an explanation for inequality.

That, in a way, is the first part of our new Commission's job. Just as the early trade unions saw it as their business to celebrate the dignity of labour, and to highlight the exploitation of the working classes, it is our function to highlight the enormous energy we gain from our diversity - and to eliminate the practices which make it a disadvantage to be different.

On day 23, it's just too early for me to say what we think about each of the cases I've just mentioned but I can promise that we will take a deeper look than merely respond to the headlines; and I can guarantee that in each case what will guide us is that fundamental commitment to preventing people being trapped by others' prejudices

For example, we know that the police's use of stop and search powers is an issue, but I must confess that I greet proposals for an increase in their use with some scepticism, even if this is a genuinely popular demand. Since black men are six times more likely to be stopped anyway, how much more attention can we possibly give them? Isn't it possible that what people really want is just more and better policing in poor areas?

And behind the public anguish about Alison Thorpe's desire to seek a surgical procedure to prevent her daughter Katie's maturation, to what extent is Katie's human right to privacy being respected; and how can Katie's own wishes be understood and respected?

These stories show that the territory we work in today is more complex than faced by previous generations. But let me acknowledge straight away that however significant the disadvantages associated with race, disability, even age, there is still a great elephant trampling over the garden of equality, and that is the same beast that Nye Bevan addressed all those decades ago. Today we give it new names - but it's still class, whatever we call it.

When the Equality Act set out the Commission's mandate in 2006, it did not explicitly make class a part of our business. Yet the gaps in life prospects that come as a result of the basic economics which divide the rich from the poor are responsible for widespread distress, disappointment and social division. What is more, as we showed in the Equalities Review published earlier this year, they cost our society billions.

Yet, a generation ago, people talked optimistically about the slow erosion of the class system. It is probably true that my generation enjoys more economic and social freedom than our parents; it is certainly true that there is less deference, and it is evident, if I think of my own profession, that, listening to Huw Edwards or John Humphrys, for example, you no

longer need to speak like the Queen to read the BBC News. But every piece of sociological evidence says that we remain a society addicted, to paraphrase Freud, to the narcissism of small differences. We are still what people used to call a class-ridden society.

But we don't have to have utopia tomorrow. What we do want to ensure is that our parents' pasts should not determine our futures. In short, we want a society that may not be classless, but could be class free.

So how do we get from here to there?

Tonight I want to propose three steps:

First, that we need to develop a new, richer, modern account of the causes of inequality – a new map of the equality battleground.

Second, that we need to focus on new policy, practice and legislation that will transform the life chances of those who face the greatest inequalities.

And third, that we need build irreversible momentum towards greater equality into our society's institutional framework, to ensure that the future generations' legacy is a society which the curse of inequality withers, and opportunity flourishes.

This is a tall order in today's world.

Age of Difference

Global changes of a scale and spread not seen before in human history are transforming our nation and others in the developed world.

The accent and complexion of our economy is being transformed before our eyes. The Leitch report published last December showed that the service sector now makes up 75% of the UK economy. No longer does Bevan's quote hold true that we could "manage to survive without money changers and stockbrokers, but that we should find it harder to do without miners, steel workers and those who cultivate the land"

New patterns of inequality, exclusion and segregation reflect a society struggling to come to terms with change. Our greatest resource is our people. But not everyone is sharing in the benefits of change – some people are being left behind. For some people, material inequality, as well as other inequalities in health and education, is becoming entrenched. And the groups who most face disadvantage now are going to become more numerous.

We are facing a population with greater number of older people than ever before. There are 9.4m people over the age of 65 now – there will be 12.4m by 2021. By 2050 the number of people aged 80+ will double. Wales has a higher share of older people than the rest of the United Kingdom, most of whom are concentrated in the rural areas of the country.

Families overall are changing. There are more lone parents; 8% of households were headed by a lone parent in 1972. In 2005 the figure had risen to 24%. Most of those households are headed by women.

A large number of lone parent families are families with a disabled child. There are currently 700,000 disabled children in the UK. By 2029 the numbers could rise to 1.25 million. This is partly due to better diagnosis of the conditions, as well as a breaking down of taboos surrounding mental illness. But in addition, there is a well-documented pattern of ill-health in areas where heavy industries used to thrive, such as the North of England and in the Valleys here in Wales.

Ethnic minorities are expected to grow as a proportion of the British population from 9% now to 11% by the end of the next decade. But that growth will be different to that of past decades. We will have more different kinds of people – in 1991 nine census categories seemed excessive to some; now even the 17 categories used in 2001 look pretty crude when you think that a single category covers the Cardiff born sons of Somali herdsmen and Ghanaian barristers, another Polish electricians and Greek waiters.

At the end of last year foreign-born workers made up 12% of the labour force, up from 7% in 1997. Today, one in four babies born in Britain has a foreign parent. And new migrants aren't only settling in the big cities anymore; mid-size towns are by turns bemused and bewildered by the appearance of thousands of foreigners.

To speak in this very building is to take part in Cardiff and Wales' history of diversity - this church exists because of South Wales' role as the starting point for the global trade in coal, a precursor to oil as a global commodity. And that trade brought a range of newcomers to these shores.

Wales has been in the forefront of managing those changes for the best part of a century, especially in its cultural life. This summer I attended the international Eisteddfod in North Wales, as a Day President, where performers were welcomed from all over the world.

Just a few days ago I met the son of the great singer, actor and political activist Paul Robeson, who regarded Wales as a second home. He told me, by the way, that his father and Nye Bevan shared a remarkable distinction, Fifty years ago, at the first Eisteddfodd to be held in Ebbw Vale Bevan and Robeson became the first two people to be allowed to address the festival in English – surely a recognition of Wales' historic openness, and a rebuke to those who see Welsh identity as a narrow, inward looking reaction to globalisation.

'Welshness' itself provides an excellent model for successful integration. Ethnic minority people are for example far more likely to describe themselves as Welsh than ethnic minority people in England. And linguistically and culturally, Wales has managed to include two core strands of its national identity with fairness, courtesy and consideration.

We all need to learn from Wales' example. Increasingly we risk fraught relations across the lines of human difference - gender, race, faith, sexual orientation, age, disability - and class. The two are related: we will never be a society confident with our own diversity as long as some are disproportionately disadvantaged. Diversity coupled with unity enriches our society; but difference allowed to fuel inequality is capable of destroying it. And our growing diversity creates more opportunities for division and fragmentation.

We live in a time when rightly the claims of both individual and group identities are more and more pronounced. People want to be themselves in public and in private.

Women no longer want to have to behave like men in order to be recognised for the contribution they can make to society; Muslims don't want to have to sink beers in the local pub in order to be counted as 'integrated'; disabled people want to be able to live independent lives rather than suffer the daily indignity of being carried up stairs and refused taxi rides because they considered by others to be 'difficult'.

Class inequality still remains a provocative and divisive force in our society. And it still plays too large a part in determining who and what we each become. The Guardian and ICM poll last weekend showed the 89% of people in Britain think that we are still judged by our class.

And as the demands of our skills economy become ever more sophisticated, class inequalities are operating in new and pernicious ways. Certain attributes take on a new importance: the subtle, soft skills that come with confidence and aspiration.

A recent IPPR report on childhood cites two longitudinal surveys that followed young people born in 1958 and 1970. In just over a decade, personal and social skills, such as communication and self-esteem became 33 times more important in determining relative life chances.

At the same time, young people from less affluent backgrounds became significantly less likely than their more fortunate peers to develop these skills. Social immobility – the passing on of disadvantage through families – has increased not decreased over the past 30 years.

The Commission's mandate clearly sets out the need to address inequality on the six dimensions of age, disability, gender (including transgender identity), race, religion or belief and sexual orientation. Class ranks as a significant factor across all of these categories. And this is true, not just across a lifetime, but across the lifetime of future generations.

Let me give you some examples:

- When I chaired the Equalities Review we looked at the educational performance of children. Children were tested at 22 months old and 72 months old. What researchers found was that initially low-achieving children from more advantaged homes, will tend to out-perform initially high-achieving children from less advantaged home at 7 months. In a nutshell, bright poor children will fall behind dim well-off children by the age of six. That is neither fair nor right.
- The government's chief inspector of schools, Christine Gilbert, in last week's annual report on the state of the country's education system, has found that pupils from low-income backgrounds are half as likely as their better-off classmates to get good GCSEs. The most vulnerable group, children in care, are only a fifth as likely to leave school with good qualifications as others in their peer group.
- Public policy scholar Alison Wolf has argued that because previously restricted career opportunities have now been opened up to women, a female graduate today who remains childless can expect to rise as high and earn as much as a man with the same qualifications. But outside the educated elite, economic inequalities between men and women remain marked.

So class still matters. And we can do something about it if we employ our whole society's efforts. As the country's guardian against injustice, the Equality and Human Rights Commission cannot ignore the significance of class.

So we are already clear that our description of the equality battleground will include socio-economic status. In our triennial State of the Nation report, for example we will map and analyse inequality in Britain in a way that is as meaningful and as inclusive of young non-disabled, white men in Sunderland or South Wales as it will be of older Bangladeshi women in east London.

But it won't be enough just to be able to describe inequality. Our second step is to do something about it – to reduce the gaps in life chances particularly in the areas of work, education and access to public services, including by the way justice.

And here a still newly-autonomous Wales has a great deal to teach us already.

The level of attention that the Welsh Assembly and the Welsh Assembly government have paid to human rights is exemplary.

The absolute duty on public bodies, including the Welsh Assembly government to promote equality for all people was, I think, the most ambitious and forward-thinking obligation of its kind in any Government administration in Great Britain.

The Welsh equality duty pre-dated any of the specific public sector duties on race, disability and gender. It has resulted in many innovative practices such as successfully challenging poor practice in equal pay issues in the civil service; funding the very first Lesbian and Gay Forum in Wales; and establishing the Croeso project to promote good relations with a particular focus on influencing the school curriculum – a project which we intend, by the way, to extend to England and Scotland.

I was also impressed in the last Welsh Assembly elections by the dedicated Equalities Day, in which all politicians made sure that their activities reflected their commitment to equality. Truly, Wales is ahead of Westminster in making equality central to governance.

We also welcome the Labour/Plaid Cymru governing coalition programme to place new duty on public bodies to reduce child poverty.

The Equality and Human Rights Commission of course has a history of its own to draw on when it comes to transforming life chances. We intend to build on the foundations laid by our predecessors, the Commission for Racial Equality, the Disability Rights Commission and the Equal Opportunities Commission; and we are already drawing on the experience, expertise and the talents of staff that have come to us from the legacy Commissions.

So what will be different? What new value will this new body bring?

To start with we have a range of powers at our disposal to fight persistent inequality and disadvantage, some inherited, some new. Our Helpline is already advising hundreds of individuals on their rights and the law each week. We will also produce clear, simple guidance for public authorities and employers, work in partnership with other organisations and inspectorates, and use our campaigning skills, expertise in advocacy and fine arts of media persuasion to change the climate in which we operate.

But we want to go beyond the mere letter of current equality law. We want to touch that deeper level of inequality, of destiny frozen by circumstances, of the lack of aspiration and closed horizons that leaves many of our citizens certain that they will end their lives in more or less the same situation into which they were born.

So we will build on the shift which was already discernible in recent years to move the emphasis to stopping discrimination happening before it takes place. We want to create a climate of proactive prevention, rather than retroactive remedy.

In practice we think there are three key ways in which we can achieve this change; through vigorous use of the positive duties on public bodies; through positive action; and through procurement.

In many ways, this shift started with the introduction of the public equality duties. The public equality duties are, quite simply, the legal requirement upon public authorities actively to promote equality in all the functions and services. They are amongst the most progressive pieces of equality legislation in the world, shifting the onus from a negative one, a responsibility not to discriminate, to a positive one, a responsibility actively to deliver equality.

The first such duty, which was the race equality duty, came as a result of the landmark MacPherson Inquiry into the police's handling of the murder of black teenager Stephen Lawrence. This was followed by the introduction of the disability equality duty last year, and the gender equality duty this Spring.

But over the years we also learned a great deal about the equality duties. In practice, they have become more about process than about outcome. Essentially, at the moment the equality duties say to public bodies, "You must go through these steps" but they do not say what their results should be. And they can fulfil the public duties, if they are prepared to do all the bureaucracy, without changing their outcomes or indeed their practice one iota.

So, in the technical detail of our work on the public duties, the new Commission will place a greater emphasis on results.

Our second important tool is stronger and more effective positive action. This does not mean giving someone a leg-up in a competitive process solely on the basis of, say, their ethnicity, gender or disability, but it does mean targeting inequalities at a pace that reflects their gravity and depth.

Why positive action? Because though things are changing they are changing too slowly. Institutional inertia means that even with all the goodwill in the world, it is taking just too long to eliminate the practices that we all know hold back women, for example, or exclude older people.

By changing the framework in which decisions are made, positive action can help to accelerate the elimination of disadvantage at a structural level; for example, by examining how job entry systems affect different groups and taking steps to ensure that application and success rates are balanced.

Positive action is an under-used tool. And this is largely because the legal provisions that govern how it is used in this country are limited, inflexible and readily misunderstood. The new Commission wants more flexible, but also more ambitious positive action at the heart of a new equality duty.

Our third important weapon is public procurement. Publicly funded services are increasingly moving towards commissioning services through a range of public, private and not-for-profit organisations and contracting arrangements. The public sector spends over 100 billion pounds each year in this way.

At present there is no requirement to ensure that equality audits are built into commissioning frameworks, and central guidance often does not specify the need to address inequalities between different population groups. External providers also have a poor record of data collection on equalities issues. We propose that any new public duty place a specific requirement on public bodies to use procurement as a tool for achieving greater equality.

It is worth pointing out by the way, before anyone shouts “more bureaucracy on the horizon”, that private sector firms are beginning to adopt these practices as a defence against the risk that they themselves get out of step with their customers because they have failed to recognise the changing times. That is why Barclays requires diversity

information from many of its suppliers; and why Microsoft dropped one of its suppliers this year for its failure to measure up on diversity.

I want finally to turn to the third of the three steps I spoke about earlier in my remarks – to build an irreversible pressure towards greater equality into our society's institutional framework, to ensure that the future generations' legacy is a society in which the curse of inequality withers, and opportunity flourishes.

The best metaphor I can think of for this is typically British. Up until now most of our efforts to tackle discrimination and inequality have been narrowly focused, and individually oriented; we do little to change the overall environment. In short we have concentrated on creating more and more umbrellas against the showers of disadvantage. We now need to find some ways of changing the weather.

Though our Commission will be able to help many thousands of people to fight discrimination, and can cajole or compel hundreds of organisations to change their practices, we need to ensure that things change when we aren't around. We, no matter how large and powerful we grow, cannot change a culture by ourselves. That will take the work of many millions of people in many thousands of institutions over many years.

So in creating that irreversible pressure for culture change we will aim to do two things. One is to give more people power to change their own circumstances. The other is to constitutionalise equality so that people do the right thing even when we, the Commission, aren't in the room.

One way to give more people power is to allow them to act collectively. We know that many people face discrimination but fail to act because they feel that the trouble involved for them as an individual far outweighs the potential gain. They nurse their hurt and sense of injustice, which is bad enough. But even more importantly, the offender gets away with it. That is why the National Employment Panel reported last week that 83% of employers for example now believe that they will never face any sanctions for discrimination.

Access to justice through the courts is a luxury good for many of those experiencing discrimination. Many cases are meritorious, many have had an experience which has been intolerable, and who should have their day in court – but there is just no way to fund them.

More importantly, going to a tribunal takes patience, resource and fortitude – and these qualities are demanded at the very moment when an individual has been made to feel small and impotent. In truth, taking

action against discrimination today is the business of heroes. It should not be.

These are powerful reasons for shifting the burden away from individuals taking a case towards organisations such as the Equality and Human Rights Commission taking a case on behalf of a group of individuals.

We call this representative action. By using representative action the Commission could bring a claim on behalf of a number of identified individuals, and use the full weight of our force to fight their battle. In financial terms, this provides real access to justice. It also protects the individual from having to stand up and fight his or her own case, living in fear of victimisation for doing so.

One area where this could make a real, practical difference is in terms of equal pay. A couple of City sex discrimination claims taken by individual women, receiving a great deal of media attention and record compensation payouts, have overshadowed the fact that many victims of unequal pay are women working alongside other women doing the same kinds of work – school catering assistants; local government administrators – and it really doesn't make sense to deal with this kind of situation as a series of disconnected individual claims. It disadvantages the citizen and clogs up the tribunals. There are currently over 44,000 equal pay claims lodged with the employment tribunal, an increase of about 150% on last year – this is in no-one's interest.

Taking an action on behalf of an entire group of such claimants, we – and bodies such as trade unions - will be able to tackle the discrimination inherent in pay systems, and help to reduce the burden of the employment tribunal. Representative actions would provide quicker and more effective access to justice.

But changing the weather ultimately is a much bigger task even than transforming what happens in our courtrooms. We need to ensure that equality becomes a fundamental principle of the way that we work in every area of our society.

In short we want equality to be part of the foundation of our country's constitution. And if our Prime Minister is truly serious about the idea of a written constitution we know what one its first clauses needs to be, perhaps only preceded by the security of the realm - a 'constitutional promise' of equality to the British people. We need a fundamental commitment that guarantees all citizens of equality regardless of other factors, and provides an anchor to hold us firm in the storms created by social change.

At the moment, our legal commitment to equality is embedded only in the multiple anti-discrimination acts and regulations that make up the relevant legislation. We want equality to be elevated to the status of a constitutional principle, superior to all other pieces of legislation: a principle which is independent of the changing fortunes of politics, which conditions parliamentary sovereignty, and to which Parliament itself is subject.

In the current climate, with the government consulting on constitutional renewal and the possibility of a written Bill of Rights, the time is ripe to ensure that equality is established as a bedrock principle of our society. The government's recent Green Paper was a self-proclaimed 'first step in a national conversation' about 'how to forge a new relationship between Government and citizen'. This new relationship needs to be built on a fundamental principle of equality.

Constitutions are more than a simple codification of what has gone before. They should embody the highest aspirations we can imagine. So this should be about the promise that government and Parliament makes to us. A constitutional promise of equality will in effect to set out in law a duty on lawmakers themselves to ensure that in future new statute should be drawn in a way that enriches equality of opportunity.

It is also about the promise we make to ourselves as a society. We can no longer in this changing world take our inheritance of Parliamentary democracy, the rule of law, freedom of expression and protection from tyranny for granted. We need to make explicit that our constitutional promise should set out fundamental principles about what kind of society we want and what standard of treatment we can expect from each other: not about arid abstractions, but real behaviour based on the basic truth that all men and women have equal worth.

A constitutional principle that is written in clear, inspirational terms must be intelligible to the general public and not just to lawyers. This will empower everyday men and women with a clear knowledge of their rights and equal place in society.

With a constitutional guarantee of equality, certain real life injustices would not have had to have gone to the European Court of Human Rights for legal redress.

Religious blasphemy laws could not be restricted to followers of the Church of England strain of Christianity – they would protect all faiths, or perhaps, better, none; partners of same sex couples could not have been denied the occupational benefits that heterosexual partners enjoyed;

women from abroad settled in the UK would not face a refusal when they ask to be joined by their husbands, even though men from abroad could be joined by their wives without contest; tenancy succession rights could not be denied for surviving partners of same sex couples; and the UK would not have been able to deny a widower a payment that it makes to widows.

In practice the detail of the new Equality Bill that has been promised for next year should take a constitutional principle of equality as its philosophical basis. Changes to the complex web of anti-discrimination law in this country need to be more than merely the 'tidying up' exercise so far proposed by the government in its recent Green Paper: they need to make a difference. To make a difference, we need a new vision.

Our new Commission came into being at this time for a reason deeper than mere administrative convenience. It marks a new stage in a struggle that is now centuries old – to free people from the shackles of inherited disadvantage and to drive prejudice from our treatment of others.

We are all of 23 days in and we've barely begun. But we have a great inheritance in which Aneurin Bevan is an iconic figure. We are determined to live up to his example.

Cydraddoldeb a Hawliau Dynol: yr agenda yng Nghymru

Trevor Phillips

Cadeirydd, Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol

Comisiwn
Cydraddoldeb a
Hawliau Dynol

Chwched Darlith Flynyddol Sefydliad Bevan
23ain Hydref 2007

Cyhoeddwyd yng Nghymru gan:

Sefydliad Bevan (Foundation)
Tŷ Aneurin Bevan (House)
40 Stryd y Castell (Castle Street)
Tredegar
Blaenau Gwent
NP22 3DQ

Ffôn / ffacs 01495 725214

E-bost: info@bevanfoundation.org

Gwefan: www.bevanfoundation.org

ISBN: 978-1-904767-28-2

© 2007

Cedwir pob hawliau. Ni ddylid ailgynhyrchu unrhyw ran o'r cyhoeddiad hwn, na'i storio mewn system adalw, na'i drosglwyddo mewn unrhyw ffurf na thrwy unrhyw ddull, boed hwnnw'n un electronig neu fecanyddol, na thrwy lungopïo na recordio nac unrhyw fodd arall, heb i chi dderbyn caniatâd penodol ymlaen llaw oddi wrth Sefydliad Bevan.

Gellir cael copïau ychwanegol am bris o £3.50 (£2.50 i aelodau Sefydliad Bevan) a chost cludiant a phacio o £1.50.

Cydraddoldeb a Hawliau Dynol: yr agenda yng Nghymru

Trevor Phillips

Cadeirydd, Y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol

Equality and
Human Rights
Commission

Comisiwn
Cydraddoldeb a
Hawliau Dynol

Dymuna Sefydliad Bevan ddiolch am y cyfraniad ariannol a dderbyniwyd gan y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol tuag at gostau cyhoeddi'r Ddarlith Flynyddol.

Chweched Darlith Flynyddol Sefydliad Bevan
23ain Hydref 2007

Cydraddoldeb a Hawliau Dynol: yr agenda yng Nghymru

Diolch.

Mae'n bleser cael bod yma heno. Teimlais gryn anrhydedd pan ofynnwyd i mi draddodi'r ddarlith hon, o ystyried fy mod yn dod o wlad arall, er gwaethaf fy enwau Cymraeg. Ond mae'n brofiad brawychus iawn hefyd wrth gwrs.

Roedd Aneurin Bevan yn ddyn llawn talent - roedd yn ddyn deallus, yn weinyddwr medrus, ac ef oedd siaradwr cyhoeddus gorau ei oes, mae'n debyg. A gallai ganu hefyd, yn ôl y sôn. Felly, gadewch i mi ddechrau drwy ildio - nid wyf yn debyg i'r dyn hwn. Ond, efallai bod ffawd, a'r Senedd, wedi rhoi'r cyfle i mi gerdded rhai milltiroedd yng nghysgod Nye Bevan, drwy sefydlu'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, a'm galluogi i fod yn rhan o'i ddechreuad.

Cread mawr Bevan oedd y Gwasanaeth Iechyd Gwladol, a dyma sy'n adlewyrchu orau ymrwymiad y wlad hon i gydraddoldeb hyd heddiw. Y GIG oedd ar flaen ymosodiad y llywodraeth Lafur ar ôl y rhyfel ar bum prif ddadl Beveridge: salwch, anwybodaeth, afiechyd, aflendid ac angen.

Os byddwn yn anelu'n ddigon uchel, efallai y bydd y Comisiwn newydd yn dod yn sefydliad a fydd yn enwog am arloesi'r ffordd o ran mynd i'r afael â rhai o'n prif broblemau heddiw: anghydraddoldeb, gwahaniaethu, anfantais a rhandiad cymdeithasol. Mae gennym fodel rôl ardderchog i'n hysgogi.

Wrth gwrs, nid oes rhaid i'n cymhellion gwleidyddol gwaelodol fod yr un peth er mwyn ategu'r nodau hyn. Roedd Bevan ei hun yn brwydro'n ddigywilydd yn erbyn dosbarthiadau, fel ag yr oedd ei gyfoeswyr.

Fe'm galwyd yn sawl enw yn y gorffennol, ond ni thybiaf y byddai unrhyw un yn yngan y geiriau Trevor Phillips ac un sy'n brwydro yn erbyn dosbarthiadau yn yr un frawddeg o ddifrif. Efallai y gallwn obeithio cael fy nghysylltu â rhywun sy'n brwydro o blaid cydraddoldeb.

Ond nid oes dwywaith amdani. Nod eang Bevan oedd cyflawni'r hyn y dymuna'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol newydd ei gyflawni: herio'r gyfraith haearnidd a lywodraethodd ei genhedlaeth ef a sawl

un o'i flaen - y byddai dechrau bywyd plentyn yn cael ei lywio gan bwy oedd ei rieni; y dylai cyflawniadau a thalentau plant gael eu cyfyngu gan amgylchiadau'r cartrefi y'u magwyd ynddynt; ac na ddylai dynion a merched ifanc gael uchelgais na chyfle a oedd yn well na'r hyn a gafodd eu rhieni.

Yn gryno, mae ein Comisiwn newydd yn rhannu uchelgais mwyaf dwys Aneurin Bevan: na ddylai amgylchiadau geni benderfynu ar dynged unigolyn.

Mae'r egwyddor sylfaenol hon bob amser wedi mynd y tu hwnt i wleidyddiaeth o ddydd i ddydd. A dyna pam mae ei mynegiannau, y GIG yn eu plith, bob amser wedi goroesi'r pleidgarwch mwyaf eithafol. Heno, rwyf am bwysleisio y dylai'r sefydliadau yn ein cymdeithas fodern ac amrywiol sy'n ymrwymedig i gydraddoldeb fynd y tu hwnt i raniadau gwleidyddol yn yr un modd.

Dechreuodd y Comisiwn newydd ar y gwaith o fynd i'r afael â'r egwyddor sylfaenol honno 23 diwrnod yn ôl. Gall y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol hawlio statws unigryw eisoes.

- Ni yw corff cenedlaethol cyntaf Prydain Fawr sydd â'r dasg o hyrwyddo gwerthoedd y Ddeddf Hawliau Dynol.
- A ni yw'r sefydliad cyntaf o'i fath a'i faint yn y byd i hyrwyddo cydraddoldebau a hawliau dynol yn llawn.
- Am y tro cyntaf erioed, bydd oedran, crefydd a thueddfryd rhywiol, yn ogystal ag anabledd, rhyw a hil yn cael eu hyrwyddo gennym ym Mhrydain.

Efallai mai'r pwynt olaf hwnnw - amrywiaeth ein pryderon - yw'r hyn sy'n ein gwneud yn wahanol i unrhyw gorff tebyg y gellid bod wedi'i sefydlu chwe deg mlynedd yn ôl. Yn union fel yr oedd hi bryd hynny, mae'r byd rydym yn mentro iddo yn fyd cyfnewidiol. Wynebodd Bevan newidiadau pwysig iawn - ailadeiladu ar ôl y Rhyfel; dechrau'r Rhyfel Oer; yr her o ail-feithrin cenedl a chwalodd ffasgaeth, ond a adawyd yn wan.

Ond heno rwyf am ddadlau ein bod yn wynebu set newydd o newidiadau sydd yr un mor bwysig. Ac ar y brig mae'r her o sicrhau cydraddoldeb a thegwch i bawb ar draws amrywiaeth o ddimensiynau, rhai ohonynt nad oeddem hyd yn oed wedi bathu enwau ar eu cyfer chwe deg mlynedd yn ôl.

Ym Mhrydain, yn syth ar ôl y rhyfel, roedd y gweithlu'n cynnwys dynion yn bennaf mewn diwydiannau gweithgynhyrchu neu ddiwydiannau sylfaenol. Heddiw rydym yn symud fwyfwy tuag at weithlu sy'n cynnwys

merched yn bennaf, sydd wedi'i ddominyddu gan y sector gwasanaeth. Yn 1947, roedd prif faterion polisi tramor yn ymwneud yn bennaf â dirywiad yr ymerodraeth; heddiw, rydym yn wynebu newidiadau sylfaenol yn ein bywyd economaidd, sy'n dod o dan ymbarél globaleiddio.

A phryd hynny, roedd hyd yn oed y bobl flaengar o'r farn mai rhywbeth a oedd yn digwydd yn y gwladfeydd oedd gwahaniaethu ar sail hil, os oeddent yn meddwl am y peth o gwbl. Roedd ffeministiaeth eto i ddod. Câi pobl anabl, ar y gorau, eu nawddogi a thosturiwyd wrthynt.

Heddiw, ceir ffactorau mwy amlwg sy'n ysgogi anghydraddoldeb, a chydberthynas fwy cymhleth rhwng dimensiynau anghydraddoldeb, nag a welwyd yng nghyfnod Bevan. Rydym yn byw mewn cyfnod o amrywiaeth cymdeithasol a diwylliannol nas gwelwyd o'r blaen. Mae'n gyfnod o wahaniaeth gwirioneddol. Ceir amrywiaeth ddryslyd o faterion sy'n dod i'r amlwg sydd oll yn herio ein syniad cyfyngedig hanesyddol o'r hyn sy'n effeithio ar ein cyfleoedd bywyd mewn perthynas â chyfleoedd pobl eraill.

Mae cipolwg ar ddigwyddiadau'r wythnosau diwethaf yn dangos hyn.

Ddechrau'r wythnos ddiwethaf, aeth mam merch yn ei harddegau â pharllys yr ymennydd i'r Llys Apêl i ofyn a allai ei merch gael hysterectomi er mwyn iddi beidio â gorfod dioddef trawma benywdod; yng nghanol yr wythnos, roedd y papurau newydd yn llawn dadlau llenyddol gan ddeallusion oherwydd agweddau un awdur tuag at hil a Mwslimiaid; ddiwedd yr wythnos, ymddengys fod gwyddonydd byd enwog wedi honni bod pobl ddu yn israddol o ran eu deallusrwydd.

Y penwythnos hwn, beirniadwyd arweinydd bywiog y Gymdeithas Genedlaethol Heddlu Du ar ôl iddo alw ar yr heddlu i stopio a chwilio mwy o bobl ddu er mwyn mynd i'r afael â nifer gynyddol y troseddau sy'n cynnwys drylliau; ddoe, clywsom am gynlluniau'r Alban i ddiddymu taliadau presgripsiwn tra bod yn rhaid i gleifion Lloegr dalu am feddyginiaeth hanfodol. Ac, ar ben hynny, datgelodd JK Rowling fod Dumbledore yn hoyw.

Mae gan y straeon hyn, er eu bod yn sefyll ar wahân, un ffactor hanfodol yn gyffredin: maent yn codi cwestiynau am y cydbwysedd rhwng cydraddoldeb a thriniaeth gyfartal ar y naill law; a chydabod gwahaniaethau bodau dynol ar y llall. Mewn byd lle mae mwy ohonom yn cyfarfod â mwy o bobl sy'n wahanol iawn i'n hunain, mae materion fel y rhain yn profi ffiniau ein hymrwymiad i gydraddoldeb a hawliau dynol i bobl nad ydynt yn debyg i ni o ran hil, tueddfryd rhywiol neu briodweddau corfforol.

Yr hyn sy'n newydd, o bosibl, yw na fydd y prif gymeriadau yn y dadleuon hyn yn cuddio a derbyn mai bod yn anweledig ac yn analluog yw'r pris am fod yn wahanol. Mae pawb am gael cydnabyddiaeth o'u dynoliaeth arbennig, a sicrhau bod yr hyn sy'n wahanol amdanynt yn cael ei barchu. Yn union fel y mynnodd Nye Bevan na ddylai ei ddsbarth olygu ei fod yn israddol i bobl a oedd wedi mwynhau dechrau mwy breintiedig mewn bywyd, rydym yn byw mewn oes lle na all gwahaniaethau gynnig esboniad am anghydraddoldeb.

Dyna, mewn ffordd, yw rhan gyntaf swydd ein Comisiwn newydd. Yn union fel y credai'r undebau llafur cynnar mai eu dyletswydd oedd dathlu urddas llafur, ac amlygu sut y manteisiwyd ar y dosbarthiadau gweithiol, ein gwaith ni yw amlygu'r egni anhygoel sy'n deillio o amrywiaeth - a disodli'r hyn sy'n nodi mai anfantais yw bod yn wahanol.

Ar ddiwrnod 23, mae'n rhy gynnar i mi ddweud ein barn ar yr achosion y soniais amdanynt gynnu, ond gallaf addo y byddwn yn eu hystyried o ddifrif, yn hytrach na dim ond ymateb i'r penawdau; a gallaf sicrhau mai'r hyn a fydd yn ein harwain ym mhob achos fydd yr ymrwymiad sylfaenol i sicrhau na fydd pobl yn cael eu caethiwo oherwydd rhagfarnau pobl eraill.

Er enghraifft, gwyddom fod defnydd yr heddlu o'u pwerau stopio a chwilio yn broblem, ond rhaid i mi gyfaddef fy mod yn amheus ynghylch y cynigion i ddefnyddio'r dull hwn yn amlach, hyd yn oed os yw'r cyhoedd yn wirioneddol o blaid hyn. Gan fod dynion du chwe gwaith yn fwy tebygol o gael eu stopio beth bynnag, faint yn rhagor o sylw y gallwn ei roi iddynt? Onid yw'n bosibl mai'r hyn y mae pobl am ei weld mewn gwirionedd yw plismona gwell, a mwy o heddlu mewn ardaloedd tlawd?

A thu ôl i bryder y cyhoedd am awydd Alison Thorpe i geisio llawdriniaeth i rwystro'i merch, Katie, rhag datblygu'n fenyw, i ba raddau y mae hawl dynol Katie i breifatrwydd yn cael ei barchu; a sut y gellir deall a pharchu dymuniadau Katie?

Mae'r hanesion hyn yn dangos fod y materion rydym yn delio â hwy heddiw yn fwy cymhleth na'r rhai a wynebwyd gan genedlaethau'r gorffennol. Ond gadewch i mi gydnabod ar unwaith, waeth pa mor arwyddocaol yw'r anfanteision sy'n gysylltiedig â hil, anabledd, hyd yn oed oedran, mae yna fwystfil mawr sy'n dinistrio gardd cydraddoldeb, sef yr un bwystfil yr aeth Nye Bevan i'r afael ag ef ddegawdau yn ôl. Heddiw, mae gennym enwau gwahanol arno - ond dosbarth yw'r bwystfil o hyd, waeth beth fynwn ei alw.

Pan nododd y Ddeddf Cydraddoldeb fandad y Comisiwn yn 2006, ni nododd yn benodol fod dosbarth yn rhan o'n cylch gorchwyl. Ond eto mae'r bylchau mewn rhagolygon bywyd a ddaw yn sgîl economeg sylfaenol sy'n rhannu'r cyfoethog oddi wrth y tlawd yn gyfrifol am drallod cyffredin, siom, a rhaniadau cymdeithasol. Yn ogystal, fel y dangoswyd yn yr Adolygiad o Gydraddoldebau a gyhoeddwyd yn gynharach eleni, maent yn costio biliynau o bunnoedd i'n cymdeithas.

Eto i gyd, genhedlaeth yn ôl, roedd pobl yn siarad yn optimistaidd am ddiddymu'r dosbarthiadau yn raddol. Mae'n debygol ei bod yn wir bod fy ngenhedlaeth i yn mwynhau mwy o ryddid economaidd a rhyddid cymdeithasol nag a wnaeth ein rhieni; mae'n sicr yn wir bod llai o wrogaeth, ac mae'n amlwg, os ystyriaf fy mhroffesiwn fy hun, ac wrth wrando ar Huw Edwards neu John Humphreys er enghraifft, nad oes angen i chi siarad fel y Frenhines er mwyn darllen Newyddion y BBC mwyach.

Ond mae pob darn o dystiolaeth gymdeithasegol yn dangos ein bod yn parhau'n gymdeithas sy'n gaeth i hunanaddoli mân-wahaniaethau, os gallaf aralleirio Freud. Rydym yn dal i fod yr hyn yr arferai pobl ei alw'n gymdeithas ar sail dosbarth.

Ond nid oes rhaid i ni gael iwtopia yfory. Yr hyn rydym am ei wneud yw sicrhau na fydd gorffennol ein rhieni yn llywio ein dyfodol ni. Yn gryno, rydym am gael cymdeithas na fydd yn ddi-ddosbarth o bosibl, ond a allai fod yn rhydd o ddsbarthiadau.

Felly, sut mae sicrhau hynny?

Heno, hoffwn gynnig tri cham:

Yn gyntaf, bod angen i ni ddatblygu rhestr newydd sy'n fwy cynhwysfawr a modern o'r hyn sy'n peri anghydraddoldeb - map newydd o faes y gad cydraddoldeb.

Yn ail, bod angen i ni ganolbwyntio ar bolisi, arfer a deddfwriaeth newydd a fydd yn gwednewid cyfleoedd bywyd y rhai sy'n wynebu'r anghydraddoldebau mwyaf.

Ac yn drydydd, bod angen i ni feithrin momentwm anwrthdroadwy tuag at fwy o gydraddoldeb yn fframwaith sefydliadol ein cymdeithas, er mwyn sicrhau mai cymdeithas lle mae anghydraddoldeb yn cilio, a chyfleoedd yn ffynnu fydd etifeddiaeth cenedloedd y dyfodol.

Mae hynny'n gofyn llawer yn y byd sydd ohono.

Oes o Wahaniaeth

Mae newidiadau byd eang o faint a chwmpas nas gwelwyd erioed o'r blaen yn hanes dyn yn trawsffurfio ein cenedl, a chenhedloedd eraill, yn y byd datblygedig.

Mae pwyslais a gwedd ein heconomi yn cael eu trawsffurfio o flaen ein llygaid. Dangosodd adroddiad Leitch a gyhoeddwyd fis Rhagfyr diwethaf bod y sector gwasanaeth bellach yn gyfrifol am 75 y cant o economi'r DU. Nid yw dyfyniad Bevan yn wir bellach, sef y gallem oroesi heb gyfnewidwyr arian a broceriaid stoc, ond y byddai'n anoddach i ni fyw heb lowyr, gweithwyr dur a'r rhai sy'n trin y tir.

Mae patrymau newydd o anghydraddoldeb, allgau a gwahanu yn adlewyrchu cymdeithas sy'n ei chael yn anodd dod i'r arfer â newid. Ein hadnodd gorau yw ein pobl. Ond nid yw pawb yn rhannu buddion newid - mae rhai pobl yn cael eu gadael ar ôl. I rai pobl, mae anghydraddoldeb materol, yn ogystal ag anghydraddoldebau eraill fel iechyd ac addysg, yn ymwreiddio. A bydd y grwpiau sy'n wynebu'r anfantais fwyaf nawr yn cynyddu.

Rydym yn wynebu poblogaeth sydd â mwy o bobl h n nag erioed o'r blaen. Ceir 9.4 miliwn o bobl sy'n 65 oed neu'n h n ar hyn o bryd - bydd 12.4 miliwn erbyn 2021. Erbyn 2050, bydd nifer y bobl sy'n 80 oed neu'n h n wedi dyblu. Mae gan Gymru gyfran yn uwch o bobl h n na gweddill y DU, ac mae'r rhan fwyaf ohonynt yn byw yn ardaloedd gwledig y wlad.

At ei gilydd, mae teuluoedd yn newid. Mae mwy o rieni unigol; dim ond 8 y cant o gartrefi oedd â rhieni unigol yn 1972. Yn 2005, roedd y ffigur wedi codi i 24 y cant. Merched yw'r penteulu yn llawer o'r cartrefi hynny.

Mae nifer fawr o deuluoedd rhiant unigol yn deuluoedd â phlentyn anabl. Ar hyn o bryd, mae 700,000 o blant anabl yn y DU. Erbyn 2029, gallai'r ffigurau godi i 1.25 miliwn. Mae hyn yn ymwneud yn rhannol â'r ffaith y gallwn wneud diagnosis o'r cyflyrau yn well, yn ogystal â'r ffaith nad yw salwch meddwl yn cael ei ystyried fel tab bellach. Yn ogystal, ceir patrwm a ddogfennwyd yn dda o salwch mewn ardaloedd lle yr arferai diwydiannau trwm fodoli, fel Gogledd Lloegr a'r Cymoedd yma yng Nghymru.

Disgwylir i leiafrifoedd ethnig gynyddu fel cyfran o boblogaeth Prydain o 9 y cant i 11 y cant erbyn diwedd y ddegawd nesaf. Ond bydd y twf hwnnw'n wahanol i'r hyn a fu yn y gorffennol. Bydd gennym fwy o fathau gwahanol o bobl - yn 1991, ymddangosai naw categori ar gyfer y cyfrifiad yn ormodol i rai; bellach, mae hyd yn oed y 17 o gategoriâu

a ddefnyddiwyd yn 2001 yn ymddangos yn eithaf syml pan ystyriwch fod un categori yn cwmpasu meibion heusorion Somali a aned yng Nghaerdydd a bargyfreithwyr o Ghana, a bod un arall yn cwmpasu trydanwyr o Wlad Pwyl a gweinyddion o Wlad Groeg.

Ar ddiwedd y flwyddyn ddiwethaf, roedd gweithwyr a aned dramor yn cyfrif am 12 y cant o'r llafurlu, o gymharu â 7 y cant yn 1997. Heddiw, mae gan chwarter y babanod a aned ym Mhrydain riant o dramor. Ac nid yn unig yn y dinasoedd mawr y mae mewnfudwyr newydd yn ymgartrefu; mae trigolion trefi canolig yn cael eu syfrdanu a'u drysu gan ymddangosiad miloedd o dramorwyr.

Mae siarad yn yr union adeilad hwn gyfystyr â chymryd rhan yn hanes amrywiaeth Caerdydd a Chymru - mae'r eglwys hon yn bodoli oherwydd rôl De Cymru fel y man cychwyn ar gyfer y fasnach lo fyd-eang, a oedd yn rhagflaenydd i olew fel nwydd byd-eang. A'r fasnach honno oedd y rheswm y daeth amrywiaeth o newydd-ddyfodiaid i'r parthau hyn.

Bu Cymru ar y blaen o ran rheoli'r newidiadau hynny am ganrif bron, yn enwedig ym maes diwylliant. Yr haf hwn, bûm yn yr Eisteddfod ryngwladol yng Ngogledd Cymru, fel Llywydd y Dydd, lle y croesawyd perfformwyr o bedwar ban byd.

Ychydig ddyddiau yn ôl, cyfarfûm â mab y canwr, actor a'r actifydd gwleidyddol mawr Paul Robeson, a oedd yn ystyried Cymru fel ei ail gartref. Dywedodd wrthyf fod ei dad a Nye Bevan yn rhannu arbenigrwydd hynod. Bum deg mlynedd yn ôl, yn yr Eisteddfod gyntaf i'w chynnal yng Nglynebwy Bevan a Robeson oedd y ddau berson cyntaf a gafodd ganiatâd i annerch yr yl yn Saesneg - roedd hyn, yn ddiamau, yn gydnabyddiaeth o natur agored hanesyddol Cymru, ac yn gerydd i'r rhai a oedd o'r farn mai ymateb cul, mewnblyg ei olygon i globaleiddio oedd hunaniaeth Cymru.

Mae 'Cymreictod' yn ddo'i hun yn fodel ardderchog i sicrhau bod pobl yn integreiddio'n llwyddiannus. Er enghraifft, mae pobl o leiafrifoedd ethnig yn llawer mwy tebygol o ddisgrifio'u hunain fel Cymry nag yw pobl o leiafrifoedd ethnig yn Lloegr. Ac yn ieithyddol ac yn ddiwylliannol, mae Cymru wedi llwyddo i gynnwys dau llyn craidd o'i hunaniaeth genedlaethol gyda thegwch, cwrteisi ac ystyriaeth.

Mae angen i ni ddilyn esiampl Cymru. Fwyfwy, rydym yn peryglu cydberthnasau oherwydd gwahaniaethau - rhyw, hil, crefydd, tueddfryd rhywiol, oedran, anabledd - a dosbarth. Mae'r ddau yn gysylltiedig: ni fyddwn byth yn gymdeithas sy'n hyderus â'n hamrywiaeth ein hunain cyhyd ag y bydd rhai pobl o dan anfantais oherwydd anghyfartaledd.

Mae amrywiaeth, ynghyd ag undod, yn cyfoethogi'n cymdeithas; ond gallai gwahaniaethau sy'n ennyn anghydraddoldeb ei dinistrio. Ac mae ein hamrywiaeth gynyddol yn creu mwy o gyfleoedd ar gyfer ymraniadau.

Rydym yn byw mewn oes lle mae'r awydd cyfiawn i gael hunaniaeth, yn unigol ac mewn grŵp, yn fwy amlwg. Mae pobl am fod yn hwy eu hunain, yn gyhoeddus ac yn breifat.

Nid yw merched am orfod ymddwyn fel dynion er mwyn cael cydnabyddiaeth o'r hyn y gallant ei gyfrannu i gymdeithas; nid yw Mwslimiaid am orfod yfed cwrw yn y dafarn leol er mwyn cael eu hystyried fel pobl 'integredig'; mae pobl anabl am fyw bywyd annibynnol yn hytrach na dioddef yr amarch dyddiol o gael eu cario i fyny'r grisiau, a gyrwyr tacsis yn gwrthod rhoi lifft iddynt am eu bod yn eu hystyried yn 'lletchwith'.

Erys anghydraddoldeb dosbarth yn rym cythruddol ac ymrannol yn ein cymdeithas. Ac mae hynny'n chwarae rôl lawer rhy fawr yn y broses o benderfynu pwy ydym a beth fyddwn yn y dyfodol. Dangosodd arolwg barn y Guardian ac ICM y penwythnos diwethaf fod 89 y cant o bobl Prydain o'r farn ein bod yn parhau i gael ein beirniadu yn ôl ein dosbarth.

Ac wrth i ofynion ein heconomi sgiliau ddod yn fwyfwy soffistigedig, mae anghydraddoldebau dosbarth yn gweithredu mewn ffyrdd newydd ac andwyol. Mae priodweddau penodol yn dod yn bwysicach: y sgiliau cynnil, meddal a ddaw gyda hyder a dyheadau.

Mae adroddiad ippr diweddar ar blentyndod yn nodi dau arolwg hydredol a oedd yn dilyn pobl ifanc a aned yn 1958 a 1970. Mewn ychydig dros ddegawd, daeth sgiliau personol a sgiliau cymdeithasol, fel cyfathrebu a hunan-barch 33 gwaith yn bwysicach o ran llywio cyfleoedd bywyd perthynol.

Ar yr un pryd, daeth pobl ifanc o gefndiroedd llai cefnog yn llawer llai tebygol o ddatblygu'r sgiliau hyn o gymharu â'u cyfoedion ffodus. Mae llonyddwch cymdeithasol - sef y broses o drosglwyddo anfantais i lawr i'r genhedlaeth nesaf - wedi cynyddu, yn hytrach na gostwng, yn ystod y tri deg mlynedd diwethaf.

Mae mandad y Comisiwn yn nodi'n glir yr angen i fynd i'r afael ag anghydraddoldeb yn y chwe dimensiwn canlynol, sef oedran, anabledd, rhyw (yn cynnwys pobl drawsryweddol), hil, crefydd neu gred a thueddfryd rhywiol. Mae dosbarth yn ffactor arwyddocaol ar draws pob un o'r categorïau hyn. Ac mae hyn yn wir, nid yn unig ar hyd un oes, ond

ar hyd oes cenedlaethau'r dyfodol.

Gadewch i mi roi ambell enghraifft i chi:

- Pan fûm yn gadeirydd ar yr Adolygiad o Gydraddoldebau, gwnaethom edrych ar berfformiad addysgol plant. Profwyd plant pan oeddent yn 22 mis oed ac yn 72 mis oed. Yr hyn a ganfu ymchwilwyr oedd y bydd plant sy'n tangyflawni ar y cychwyn sydd o gartrefi mwy breintiedig yn perfformio'n well na phlant a oedd yn cyflawni'n dda ar y cychwyn sydd o gartrefi llai breintiedig pan fyddant yn 7 mis oed. Yn fras, ni fydd plant disglair tlawd yn gwneud cystal â phlant araf cyfoethog pan fyddant yn chwe mlwydd oed. Nid yw hynny'n deg nac yn iawn.
- Mae Christine Gilbert, prif arolygydd ysgolion y llywodraeth, wedi nodi yn yr adroddiad blynyddol yr wythnos ddiwethaf ar gyflwr system addysg y wlad bod disgyblion o gefndir incwm isel hanner mor debygol o wneud yn dda yn eu harholiadau TGAU o gymharu â'u cyfoedion cefnog. Mae'r plant sydd fwyaf agored i niwed, sef plant sy'n derbyn gofal, dim ond un rhan o bump mor debygol o adael ysgol â chymwysterau da o gymharu â'u cyfoedion eraill.
- Mae Alison Wolf, ysgolhaig ar bolisi cyhoeddus, wedi dadlau bod cyfleoedd gyrfa a gyfyngwyd yn flaenrol bellach wedi agor i ferched, ac y gall merch raddedig heddiw nad yw'n cael plant ddisgwyl cyflawni cystal, ac ennill yr un cyflog â dyn sy'n meddu ar yr un cymwysterau. Ond y tu allan i'r elit sydd wedi cael addysg, erys anghydraddoldebau economaidd rhwng dynion a merched.

Felly, mae dosbarth yn bwysig o hyd. A gallwn wneud rhywbeth ynghylch hynny os byddwn yn defnyddio holl ymdrechion ein cymdeithas. Fel gwarcheidwad y wlad yn erbyn anghyfiawnder, ni all y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol anwybyddu arwyddocâd dosbarth.

Felly, rydym wedi nodi eisoes y bydd ein disgrifiad o faes y gad cydraddoldeb yn cynnwys statws economaidd gymdeithasol. Er enghraifft, yn ein hadroddiad teirblwydd, Cyflwr y Genedl, byddwn yn mapio ac yn dadansoddi anghydraddoldeb ym Mhrydain mewn ffordd sy'n ystyried ac yn cynnwys pobl ifanc nad ydynt yn anabl, a dynion gwyn yn Sunderland neu Dde Cymru lawn cystal â merched h n o Fagladesh yn Nwyrain Llundain.

Ond ni fydd disgrifio anghydraddoldeb yn ddigon ar ei ben ei hun. Yr ail gam yw gwneud rhywbeth yn ei gylch - lleihau'r bylchau mewn

cyfleoedd bywyd, yn enwedig ym maes gwaith, addysg a mynediad i wasanaethau cyhoeddus, yn cynnwys cyfiawnder.

Ac mae gan Gymru, sy'n wlad gymharol newydd o ran hunanlywodraethu, lawer i'w ddysgu i ni.

Mae'r sylw y mae Cynulliad Cymru a llywodraeth Cynulliad Cymru wedi'i roi i hawliau dynol yn sylweddol.

Credaf fod y ddyletswydd absoliwt a roddwyd ar gyrff cyhoeddus, yn cynnwys llywodraeth Cynulliad Cymru, i hyrwyddo cydraddoldeb i bawb yn un o'r rhwymedigaethau mwyaf uchelgeisiol a blaengar o'i fath mewn unrhyw Lywodraeth ym Mhrydain Fawr.

Daeth dyletswydd cydraddoldeb i rym yng Nghymru ymhell o flaen unrhyw rai o ddyletswyddau'r sector cyhoeddus ar hil, anabledd a rhyw. Mae hyn wedi arwain at nifer o arferion arloesol, fel herio arfer gwael o ran cyflogau cyfartal yn y gwasanaeth sifil yn llwyddiannus; ariannu'r Fforwm Pobl Lesbiaidd a Hoyw cyntaf erioed yng Nghymru; a sefydlu prosiect Croeso i hyrwyddo cydberthnasau da gyda ffocws penodol ar ddylanwadu ar gwricwlwm ysgol – prosiect y bwriadwn ei ymestyn yn Lloegr a'r Alban.

Cafodd y Diwrnod Cydraddoldebau penodedig yn etholiadau diwethaf Cynulliad Cymru argraff fawr arnaf, lle y gwnaeth pob gwleidydd sicrhau bod ei weithgareddau yn adlewyrchu ei ymrwymiad i gydraddoldeb. Yn wir, mae Cymru ar y blaen i San Steffan o ran sicrhau bod cydraddoldeb wrth wraidd llywodraethu.

Rydym hefyd yn croesawu rhaglen glymblaid Llafur/Plaid Cymru a fydd yn rhoi dyletswydd newydd ar y gyrff cyhoeddus i leihau tlodi plant.

Wrth gwrs, mae gan y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol ei hanes ei hun o ran trawsffurfio cyfleoedd bywyd. Rydym yn bwriadu adeiladu ar y sylfeini a grëwyd gan ein rhagflaenwyr, y Comisiwn Cydraddoldeb Hiliol, y Comisiwn Hawliau Anabledd a'r Comisiwn Cyfle Cyfartal; ac rydym yn manteisio ar brofiad, arbenigedd a thalentau staff a ddaeth atom o'r hen Gomisiynau eisoes.

Felly, beth fydd yn wahanol? Pa werth newydd a gyflwynir gan y corff hwn?

I ddechrau, mae gennym amrywiaeth o bwerau parod i'w defnyddio i frwydro yn erbyn anghydraddoldeb ac anfantais barhaus, rhai a etifeddwyd a rhai a grëwyd o'r newydd. Mae ein Llinell Gymorth yn rhoi

cyngor i gannoedd o unigolion ar eu hawliau a'r gyfraith bob wythnos. Byddwn hefyd yn llunio canllawiau clir, syml ar gyfer awdurdodau cyhoeddus a chyflogwyr, byddwn yn gweithio mewn partneriaeth â sefydliadau eraill ac arolygiaethau, ac yn defnyddio ein sgiliau ymgyrchu, ein harbenigedd ym maes eiriolaeth a'n sgil o ddarbwylllo'r cyfryngau er mwyn newid yr hinsawdd rydym yn gweithio ynddi.

Ond rydym am fynd y tu hwnt i lythyren union y gyfraith gydraddoldeb bresennol. Rydym am fynd i'r afael â'r lefel ddyfnach o anghydraddoldeb, tynged a rewyd gan amgylchiadau, y diffyg dyheadau a'r gorwelion caeedig sy'n golygu bod llawer o'n dinasyddion yn credu'n bendant y byddant yn wynebu'r un amgylchiadau ar ddiwedd eu bywyd â'r rhai y'u magwyd ynddynt.

Felly, byddwn yn adeiladu ar y dull a oedd yn ddirnadwy yn ystod y blynyddoedd diwethaf, i geisio symud y pwyslais er mwyn atal gwahaniaethu rhag digwydd yn y lle cyntaf. Rydym am greu hinsawdd o fod yn rhagweithiol drwy atal gwahaniaethu, yn hytrach na chynnig ateb ôl-weithredol.

Credwn fod tair ffordd allweddol y gallwn gyflawni'r newid hwn; drwy gyflawni'r dyletswyddau cadarnhaol sydd ar gyrff cyhoeddus yn drylwyr; drwy weithredu'n gadarnhaol a thrwy gaffael.

Mewn llawer o ffyrdd, dechreuodd y gwaith hwn pan gyflwynwyd y dyletswyddau cydraddoldeb cyhoeddus. Mae'r dyletswyddau cydraddoldeb cyhoeddus, yn syml ddigon, yn ofyniad cyfreithiol ar awdurdodau cyhoeddus i hyrwyddo cydraddoldeb ym mhob swyddogaeth a gwasanaeth. Maent ymhlith y darnau mwyaf blaengar o ddeddfwriaeth cydraddoldeb yn y byd, gan symud y cyfrifoldeb o fod yn un negyddol, ac yn ddyletswydd i beidio â gwahaniaethu, i fod yn un cadarnhaol, ac yn gyfrifoldeb i sicrhau cydraddoldeb.

Daeth y ddyletswydd gyntaf o'r fath, sef y ddyletswydd cydraddoldeb hiliol, o ganlyniad i ymchwiliad arloesol MacPherson i'r ffordd y gwnaeth yr heddlu ddelio â llofruddiaeth Stephen Lawrence, y glaslanc du. Yn sgîl hynny, cyflwynwyd y ddyletswydd cydraddoldeb i bobl anabl y llynedd, a'r ddyletswydd cydraddoldeb rhywiol yn y gwanwyn eleni.

Ond, dros y blynyddoedd, rydym wedi dysgu llawer am y dyletswyddau cydraddoldeb. Yn ymarferol, maent a wnelo mwy â phroses na chanlyniad. Yn ei hanfod, ar hyn o bryd, mae'r dyletswyddau cydraddoldeb yn dweud wrth gyrff cyhoeddus 'Rhaid i chi fynd drwy'r camau hyn', ond nid ydynt yn dweud pa ganlyniadau y dylid ceisio'u cyflawni. Ac fe allant gyflawni'r dyletswyddau cyhoeddus, os ydynt yn

fodlon ar yr holl fiwrocratiaeth, heb newid eu canlyniadau, na'u harfer o gwbl.

Felly, o ran cyfrifoldebau'r cyhoedd, bydd y Comisiwn newydd yn rhoi mwy o bwys ar ganlyniadau.

Ein hail ddull pwysig yw sicrhau gweithredu cadarnhaol mewn ffordd gryfach a mwy effeithiol. Nid yw hyn yn golygu rhoi cymorth i rywun mewn proses gystadleuol ar sail ei ethnigrwydd, rhyw neu anabledl dyweder, ond mae'n golygu targedu anghydraddoldebau mewn ffordd sy'n adlewyrchu eu pwysigrwydd a'u dyfnder.

Pam bod angen gweithredu'n gadarnhaol? Oherwydd, er bod pethau'n newid, maent yn newid yn rhy araf. Hyd yn oed gyda'r holl ewylllys da yn y byd, mae syrthni cyfundrefnol yn golygu ei bod yn cymryd gormod o amser i ddileu'r arferion sy'n rhwystro merched, er enghraifft, neu sy'n eithrio pobl h n.

Drwy newid y fframwaith a ddefnyddir i wneud penderfyniadau, gall gweithredu cadarnhaol helpu i gyflymu'r broses o ddileu anfantais ar lefel strwythurol; er enghraifft, drwy archwilio sut mae systemau mynediad i swyddi yn effeithio ar grwpiau gwahanol a chymryd camau i sicrhau bod cyfraddau gwneud cais am swyddi a chyfraddau llwyddo yn gyfartal.

Ni ddefnyddir y dull o weithredu'n gadarnhaol yn ddigon aml. A'r rheswm dros hyn yw bod y darpariaethau cyfreithiol sy'n rheoli'r ffordd y'i defnyddir yn y wlad hon yn brin, yn anhyblyg ac yn cael eu camddeall yn sylweddol. Mae'r Comisiwn newydd am sicrhau dull gweithredu cadarnhaol mwy hyblyg, ond mwy uchelgeisiol hefyd a fydd wrth wraidd dyletswydd cydraddoldeb newydd.

Ein trydydd arf pwysig yw caffael cyhoeddus. Mae gwasanaethau a ariennir yn gyhoeddus yn symud fwyfwy tuag at wasanaethau comisiynu dryw amrywiaeth o sefydliadau cyhoeddus, preifat a sefydliadau dielw, a threfniadau contractio. Mae'r sector cyhoeddus yn gwario dros 100 biliwn o bunnoedd bob blwyddyn ar hyn.

Ar hyn o bryd, nid oes unrhyw ofyniad i sicrhau bod archwiliadau cydraddoldeb yn cael eu hymgorffori i fframweithiau comisiynu, ac yn aml iawn, nid yw canllawiau canolog yn nodi'r angen i fynd i'r afael ag anghydraddoldebau rhwng grwpiau poblogaeth gwahanol. Mae gan ddarparwyr allanol hanes gwael hefyd o gasglu data ar faterion cydraddoldeb. Rydym yn cynnig bod unrhyw ddyletswydd gyhoeddus newydd yn ei gwneud yn ofynnol i gyrff cyhoeddus ddefnyddio caffael fel dull ar gyfer sicrhau mwy o gydraddoldeb.

Gyda llaw, mae'n werth nodi, cyn i unrhyw un weiddi 'mwy o fiwrocratiaeth ar y gorwel', bod cwmnïau sector preifat yn dechrau mabwysiadu'r arferion hyn er mwyn sicrhau na fyddant yn colli cysylltiad â'u cwsmeriaid am eu bod wedi methu â chydabod yr oes gyfnewidiol rydym yn byw ynddi. Dyna pam bod Barclays yn gofyn am wybodaeth amrywiaeth gan lawer o'i ddarparwyr; a pham bod Microsoft wedi rhoi'r gorau i un o'i gyflenwyr eleni am nad yw'n ystyried amrywiaeth yn ddigonol.

Yn olaf, hoffwn droi at y trydydd cam y cyfeiriais ato ynghynt yn fy sylwadau - sef rhoi pwysau anwrthdroadwy ar fwy o gydraddoldeb yn fframwaith sefydliadol ein cymdeithas, er mwyn sicrhau bod cenedlaethau'r dyfodol yn etifeddu cymdeithas lle mae anghydraddoldeb yn cilio, a chyfleoedd yn ffynnu.

Mae'r trosiad gorau y gallaf feddwl amdano yn un Prydeinig iawn. Hyd yn hyn, bu ffocws cul i lawer o'n hymdrechion i fynd i'r afael â gwahaniaethu ac anghydraddoldeb ac roeddent yn canolbwyntio ar unigolion; nid ydym yn gwneud llawer i newid yr amgylchedd cyffredinol. Yn gryno, rydym wedi canolbwyntio ar greu mwy a mwy o gysgodfeydd rhag y cawodydd o anfantais. Nawr, mae angen i ni ddod o hyd i ffyrdd o newid y tywydd ei hun.

Drwy ein Comisiwn, byddwn yn gallu helpu miloedd ar filoedd o bobl i frwydo yn erbyn gwahaniaethu, a gallwn ddarbwylllo neu orfodi cannoedd o sefydliadau i newid eu harferion, ond mae angen i ni sicrhau bod pethau'n newid pan na fyddwn yno. Ni allwn newid diwylliant ar ein pen ein hunain, waeth pa mor fawr neu bwerus y byddwn yn tyfu. Bydd angen cymorth miloedd o bobl arnom mewn miloedd o sefydliadau dros nifer o flynyddoedd.

Felly, drwy greu'r pwysau anwrthdroadwy ar gyfer newid diwylliant byddwn yn ceisio gwneud dau beth. Un yw rhoi p er i fwy o bobl i newid eu hamgylchiadau eu hunain. Y llall yw cyfansoddiadol cydraddoldeb er mwyn sicrhau y bydd pobl yn gwneud y peth iawn, pan na fyddwn ni, y Comisiwn, yn yr ystafell.

Un ffordd o roi p er i fwy o bobl yw drwy ganiatáu iddynt weithredu ar y cyd. Gwyddom fod llawer o bobl yn wynebu gwahaniaethu, ond eu bod yn methu â gweithredu am eu bod o'r farn fod y drafferth yn fwy na'i werth. Maent yn magu eu dolur ac ymdeimlad o anghyfiawnder, ac mae hynny'n ddigon gwael. Ond, yn bwysicach fyth, mae'r troseddwr yn llwyddo, heb gael ei gosbi. Dyna pam y nododd y Panel Cyflogaeth Cenedlaethol yr wythnos ddiwethaf fod 83 y cant o gyflogwyr bellach o'r farn na fyddant byth yn wynebu unrhyw gosbau ar gyfer gwahaniaethu.

Nid yw llawer o bobl sy'n profi gwahaniaethu yn ddigon ffodus i gyflwyno'u hachos gerbron y llys. Mae llawer o achosion yn deilwng o hynny, mae llawer wedi cael profiad a fu'n annioddefol, ac a ddylai fod wedi mynd â'u hachos i'r llys – ond, yn syml, nid oes ffordd o ariannu'r fath achosion.

Yn bwysicach fyth, mae angen amynedd, adnoddau a dewrder er mwyn mynd i dribiwnlys - a rhaid i unigolion feddu ar y rhinweddau hyn ar adeg pan maent yn teimlo'n ddibwys ac yn ddi-rym. Mewn gwirionedd, rhaid wrth ddewrder os byddwch am gymryd camau yn erbyn achos o wahaniaethu heddiw. Ni ddylai fod felly. Mae'r rhain yn rhesymau cryf dros symud y faich oddi ar unigolion sy'n mynd ag achosion at sefydliadau fel y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, sy'n cyflwyno'r achos ar ran gr p o unigolion.

Rydym yn galw hyn yn weithredu cynrychioladol. Drwy ddefnyddio dull gweithredu cynrychioladol, gallai'r Comisiwn ddwyn cais ar ran nifer o unigolion penodol, a defnyddio'n grym i ymladd eu brwydr. Yn nhermau ariannol, mae hyn yn rhoi cyfle gwirioneddol i gael cyfiawnder. Mae hefyd yn diogelu'r unigolyn rhag gorfod sefyll a brwydro ei achos ei hun, a byw gan ofni erledigaeth drwy wneud hynny.

Un maes lle y gallem wneud gwahaniaeth ymarferol, gwirioneddol, yw drwy sicrhau cyflog cyfartal. Mae ychydig o honiadau gwahaniaethu ar sail rhyw yn y Ddinas a wnaed gan ferched unigol, ac a gafodd lawer o sylw yn y wasg ac a arweiniodd at symiau sylweddol o iawndal, wedi cysgodu'r ffaith bod llawer o bobl sy'n dioddef cyflog anghyfartal yn ferched sy'n gweithio ochr yn ochr â merched eraill, yn gwneud yr un math o waith - cynorthwywyr arlwyo ysgolion; gweinyddwyr llywodraeth leol - ac nid yw'n gwneud synnwyr gwirioneddol i ddelio â'r sefyllfaoedd hyn fel cyfres o hawliadau unigol, digyswllt. Mae'n golygu bod y dinesydd o dan anfantais, ac mae'n rhoi baich ar y tribiwnlysoedd. Ar hyn o bryd, mae dros 44,000 o geisiadau am gyflog cyfartal yn cael eu prosesu drwy'r tribiwnlys cyflogaeth, sy'n gynnydd o 150 y cant o gymharu â'r llynedd - nid yw hyn er budd i unrhyw un.

Drwy weithredu ar ran gr p cyfan o hawlwy'r o'r fath, byddwn ni – a chyrff fel undebau llafur – yn gallu mynd i'r afael â'r gwahaniaethu sy'n rhan gynhenid o'r systemau cyflogau, a helpu i leihau baich y tribiwnlys cyflogaeth. Byddai camau ataliol yn golygu y gellid sicrhau cyfiawnder yn gynt ac yn fwy effeithiol.

Ond, yn y pen draw, mae newid y tywydd yn dasg lawer yn fwy na thrawsffurfio'r hyn sy'n digwydd yn ein hystafelloedd llys. Mae angen i

ni sicrhau bod cydraddoldeb yn dod yn egwyddor sylfaenol o'r ffordd rydym yn gweithio ym mhob maes o'n cymdeithas.

Yn fras, rydym am sicrhau bod cydraddoldeb yn rhan annatod o gyfansoddiad ein gwlad. Ac os yw ein Prif Weinidog yn wirioneddol o ddifrif am y syniad o gael cyfansoddiad ysgrifenedig, gwyddom beth ddylai un o'r cymalau cyntaf ei gynnwys, a bydd y cymal hwnnw ond yn ail i ddiogelwch y wlad - sef addewid cyfansoddiadol i sicrhau cydraddoldeb i bobl Prydain. Mae angen ymrwymiad sylfaenol arnom sy'n gwarantu cydraddoldeb i bawb waeth beth fo'r ffactorau eraill, ac sy'n gweithredu fel angor i'n sefydlogi mewn stormydd a grëir gan newidiadau cymdeithasol.

Ar hyn o bryd, mae ein hymrwymiad cyfreithiol i gydraddoldeb ond wedi'i ymgorffori yn y deddfau a'r rheoliadau gwrth-wahaniaethu niferus sy'n llunio'r ddeddfwriaeth berthnasol. Rydym am roi statws gwell i gydraddoldeb fel ei fod yn gyfartal ag egwyddor gyfansoddiadol, yn rhagori ar ddeddfwriaethau eraill: egwyddor sy'n annibynnol ar y newidiadau gwleidyddol, sy'n dylanwadu ar sofraniaeth seneddol, ac y mae'r Senedd ei hun yn ddarostyngedig iddi.

Yn yr hinsawdd sydd ohoni, gyda'r llywodraeth yn ymgynghori ar adnewyddu'r cyfansoddiad a'r posibilrwydd o gyflwyno Mesur Hawliau ysgrifenedig, mae'n amser sicrhau bod cydraddoldeb yn cael ei sefydlu fel conglaen yn ein cymdeithas.

Datganodd y llywodraeth bod ei Phapur Gwyrdd a gyhoeddwyd yn ddiweddar yn 'gam cyntaf mewn trafodaeth genedlaethol' am 'y ffordd i feithrin cydberthynas newydd rhwng y Llywodraeth a'r dinesydd'. Mae angen adeiladu'r gydberthynas hon ar egwyddor sylfaenol o gydraddoldeb.

Mae cyfansoddiadau yn fwy na chyfundrefnu'r hyn a fu yn y gorffennol. Dylent gynnwys y dyheadau mwyaf y gallwn eu dychmygu. Felly, dylai hyn fod ynghylch yr addewid a wna'r llywodraeth a'r Senedd i ni. Bydd addewid cyfansoddiadol o gydraddoldeb, yn ei hanfod, yn rhoi dyletswydd gyfreithiol ar lunwyr y gyfraith, i sicrhau y bydd deddfau newydd a lunnir yn y dyfodol yn sicrhau cyfle cyfartal.

Mae hefyd a wnelo â'r addewid a wnawn i'n hunain fel cymdeithas. Yn y byd cyfnewidiol sydd ohoni, ni allwn gymryd etifeddiaeth democratiaeth Seneddol, y gyfraith, rhyddid mynegiant a diogelwch rhag gormes yn ganiataol. Mae angen i ni nodi'n glir y dylai ein haddewid cyfansoddiadol nodi egwyddorion sylfaenol o ran y math o gymdeithas rydym am ei chael a sut rydym yn disgwyl cael ein trin: nid haniaethau

sych, ond ymddygiad gwirioneddol yn seiliedig ar y gwirionedd moel bod dynion a merched yn gyfartal.

Rhaid i egwyddor gyfansoddiadol sydd wedi'i hysgrifennu'n glir ac yn ysbrydoledig fod yn ddealladwy i'r cyhoedd, nid dim ond i gyfreithwyr. Bydd hyn yn grymuso dynion a merched cyffredin â gwybodaeth am eu hawliau a'u safle cyfartal mewn cymdeithas.

Pe bai gennym sicrwydd cyfansoddiadol o gydraddoldeb, ni fyddai achosion penodol o anghyfiawnder mewn bywyd go iawn wedi gorfod cael eu dwyn gerbron Llys Hawliau Dynol Ewrop i'w hunioni'n gyfreithiol.

Ni ellid cyfyngu cyfreithiau cabledd crefyddol i Gristnogion sy'n dilyn yr Eglwys yn Lloegr - byddent yn diogelu pob crefydd, neu, yn well fyth, dim un ohonynt; ni fyddai partneriaid o'r un rhyw yn cael eu heithrio rhag cael y budd-daliadau galwedigaethol y mae partneriaid heterorywiol yn eu cael; ni fyddai ceisiadau gan ferched o dramor sydd wedi ymgartrefu yn y DU yn gofyn i'w gw r ymuno â hwy yn cael eu gwrthod, er y gallai gwragedd ymuno â'u gw r o dramor yn ddiraffferth; ni ellid gwrthod hawliau etifeddu tenantiaeth i bartneriaid sy'n goroesi a oedd â phartner o'r un rhyw; ac ni fyddai'r DU wedi gallu gwrthod rhoi taliad i r gweddw y mae'n ei dalu i wragedd gweddw.

Yn ymarferol, dylai'r Mesur Cydraddoldeb newydd a addawyd ar gyfer y flwyddyn nesaf sicrhau bod egwyddor gyfansoddiadol cydraddoldeb yn sail gadarn iddo. Mae angen i'r gwaith o newid cyfreithiau cymhleth gwrth-wahaniaethu yn y wlad hon fod yn fwy na dim ond adolygu'r cyfreithiau, sef yr hyn a gynigiwyd gan y llywodraeth yn ei Phapur Gwyrdd diweddar: mae angen gwneud gwahaniaeth. Er mwyn gwneud gwahaniaeth, mae angen gweledigaeth newydd arnom.

Nid dim ond er mwyn cyfleuster gweinyddol y sefydlwyd ein Comisiwn newydd. Mae'n nodi cam newydd yn y frwydr sydd bellach yn cael ei hymladd ers canrifoedd – sef rhyddhau pobl o'r anfantais a etifeddwyd ganddynt, a sicrhau na fyddwn yn trin pobl yn rhagfarnllyd.

Fe'n sefydlwyd ers 23 diwrnod bellach, a phrin ein bod wedi dechrau ar ein gwaith. Ond mae gennym etifeddiaeth ragorol, y mae Aneurin Bevan yn ffigwr eiconig ynddi. Rydym yn benderfynol o ddilyn ei esiampl.